

KARADENİZ

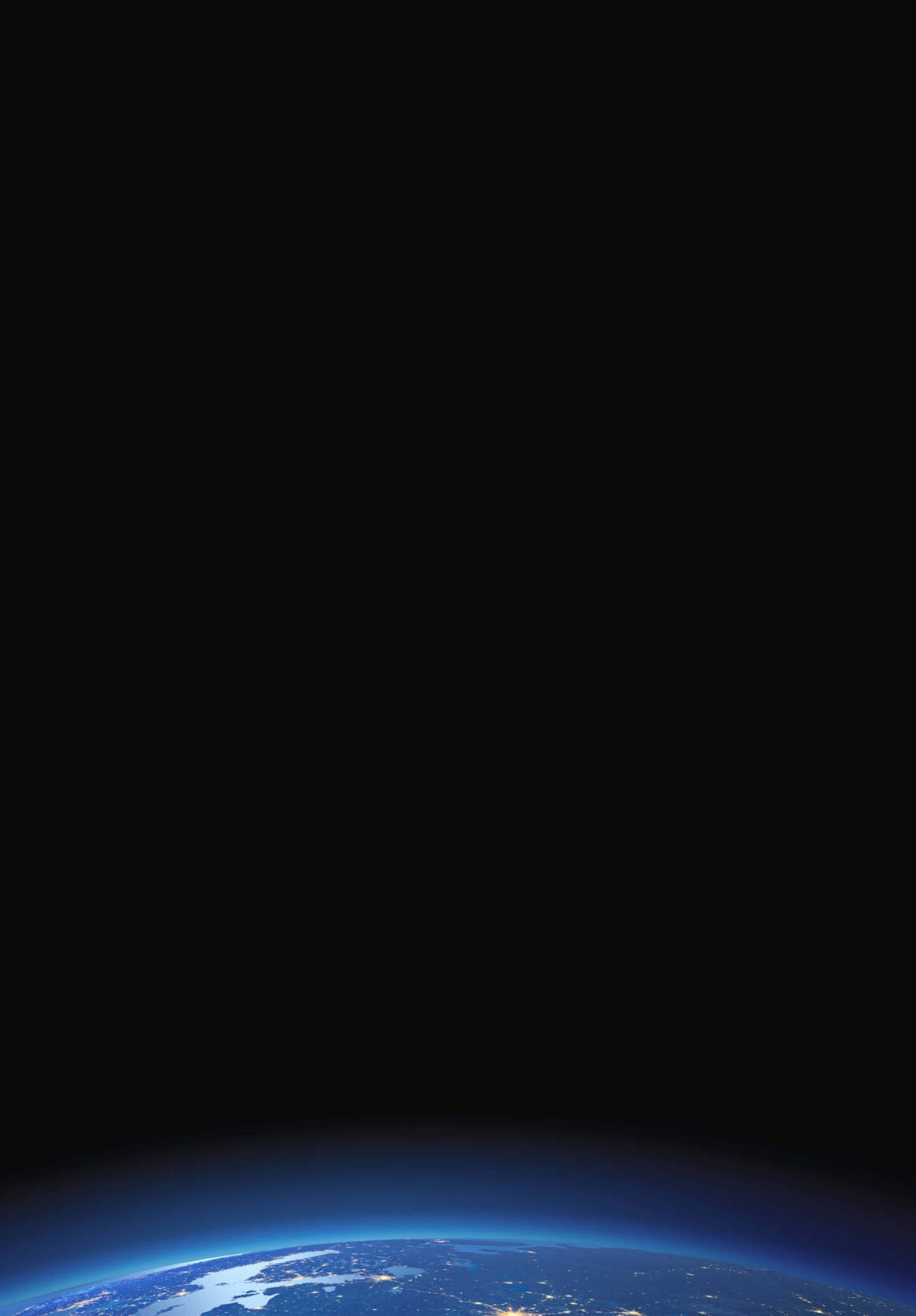
2020 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA
BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

Editör
ÖZGÜR TÜFEKÇİ

KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

KARADENİZ

2020 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

Editör
ÖZGÜR TÜFEKÇİ

KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Özgür Tüfekçi

Doç. Dr. Tüfekçi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi Müdürü ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Aynı zamanda, İngiltere merkezli bir düşünce kuruluşu olan CESRAN International'ın (www.cesran.org) kurucusu ve Genel Direktörüdür. Sheffield Üniversitesi'nden Uluslararası İlişkiler yüksek lisans derecesi ve Coventry Üniversitesi'nden Sosyoloji ve Uluslararası İlişkiler doktora derecesi almıştır. Başlıca araştırma alanları Avrasyacılık, Ulus İnşası, Milliyetçilik Teorileri, Jeopolitik Kuramlar ve Yükselen Güçlerdir.

KARADENİZ: 2020 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

KTÜ-SAM Kitapları 1

www.ktu.edu.tr/sam

ISBN: 978-605-2271-35-3

© 2021 Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları

1. Baskı: Temmuz 2021, Trabzon

Kapak Tasarımı / Sayfa Düzeni

KTÜ Stratejik Araştırma Merkezi

Baskı: KTÜ Matbaası, TRABZON

Tel: 0462 377 21 43

Adres: KTÜ Yayınları Satış Bürosu

Tel: 0462 377 22 32

Üniversiteler Yayın yönetmeliğinin 6. maddesine göre bu eserin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlara aittir.

Bu eserin herhangi bir kısmının izinsiz ve kaynak gösterilmeden alıntılanması, internet sitelerinde yayınlanması, pdf ya da kitap şeklinde parayla satılması yasaktır. Aksi eylemde bulunanlar telif hakları yasaından doğan tüm yükümlülükleri peşinen kabullenmiş sayılırlar.

KARADENİZ:

2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler

Editör: Özgür Tüfekçi

İçindekiler

TAKDİM8

1. BÖLÜM: Bölge Ülkelerinin 2020 Görünümü

Çok Yönlü Dış Politika Arayışında Türkiye: 2020 13

RUKİYE PATAN ve ÖZGÜR TÜFEKÇİ

Karabağ Savaşı ile Yeniden Dirilen Azerbaycan: 2020 51

HÜLYA KINIK

İç Sorunlar ve Çözüm Arayışları İçinde Bulgaristan:
2020 78

VAHİT GÜNTAY

Var Olma Mücadelesi İçinde Ermenistan: 2020 108

DİLEK KARADENİZ TOPAL

Batı ile Bütünleşme Sürecinde Gürcistan: 2020 143

HASAN YILMAZ

Doğu ile Batı Arasında Yönünü Arayan Moldova:
2020 182

SELİM KURT

Pandemi ve Seçim Kıskaçında Romanya: 2020 208

EDA TUTAK

Bölgesel Mücadelenin Küresel Aktörü Rusya: 2020 243

YAŞAR SARI

Reform Arayışının Gölgesinde Ukrayna: 2020..... 290

ADNAN SEYAZ

Müzmin Sorunlar Sarmalında Yunanistan: 2020..... 320

ŞEYMA KALYONCU

2. BÖLÜM: Uluslararası Aktörler ve Geniş Karadeniz Havzası

Trump Giderken Amerika Birleşik Devletleri'nin Karadeniz Politikası: 2020 354

MURAT ÜLGÜL

NATO ve Geniş Karadeniz Havzası: 2020 385

PELİN ÇOLAK ve CEREN HAKYEMEZ

Geniş Karadeniz Havzası'nda Çin'in Yeniden Konumlanma Stratejisi: 2020..... 412

MÜGE YÜCE

Avrupa Birliği'nin Geniş Karadeniz Havzası'na Yönelik Politikaları: 2020 439

FEVZİ KIRBAŞOĞLU ve ÖZGÜR TÜFEKÇİ

3. BÖLÜM: Geniş Karadeniz Havzasında Sınıraşan Sorunlar

Ukrayna ve Suriye Krizlerinin Kesişimi: Rusya ve Türkiye'nin Jeopolitik Mücadelesi 476

RAHMAN DAĞ

Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz Havzası'nda Göç ... 498

İSMAIL KÖSE

“Kanal İstanbul” Projesinin Montrö Boğazlar Rejimine
Olası Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme 523

BÜLENT ŞENER

Karadeniz Bölgesi Enerji Dinamikleri 551

ANIL ÇAĞLAR ERKAN ve AYÇA EMİNOĞLU

Çevresel Sorunlar Bağlamında Karadeniz Havzasında
Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası İş Birlikleri..... 595

NİSA ERDEM

2020 Yılı Rus İstihbarat Faaliyetleri 625

AHMET ATEŞ

Karadeniz ve Küreselleşme 650

BÜŞRA YILMAZ ve MURAT ÇEMREK

Geniş Karadeniz Bölgesi'nde Entegrasyon Hareketleri ve
Güç Mücadelesi: Jeoekonomik Bakış 678

BAYRAM GÜNGÖR

YAZARLAR 714

TAKDİM

Karadeniz: 2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler yayın hayatına başladığı bu ilk çalışmayla küresel ve bölgesel gelişmelere odaklanarak bölge ile ilgilenen araştırmacılar için bir başvuru kaynağı olmayı amaçlamaktadır.

Kısa zamanda yoğun bir çalışma ve emeğin ürünü olarak sizlerle buluşan elinizdeki eserin bilgi ağırlıklı olması hedeflenirken, yazarların yapmış olduğu analizler okuyucunun takdirine bırakılmıştır. Bu noktada birbirinden değerli yazarlarımız çalışmalarını uzmanlıkları çerçevesinde sunarken analitik yaklaşımlarıyla birbirini tamamlayan bölümleri kitaba bütüncül bir perspektif katmaktadırlar.

2020’de Karadeniz Havzasındaki gelişmelerin ele alındığı bu kitapta yirmi bir makale yer almaktadır. Üç bölümünden oluşan kitabımızın ilk bölümünde havzadaki ülkelerden onunun 2020 yılında yaşadıkları süreçler masaya yatırılırken; ikinci bölümde uluslararası aktörlerin havzaya yaklaşımları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise nispeten daha bağımsız makalelerle Karadeniz havzası farklı açılardan incelenmekte ve okuyucuya ilk iki bölümdeki makaleleri analitik olarak birleştirebilecekleri alan sunulmaya çalışılmaktadır.

Birinci bölüm Rukiye Patan ve Özgür Tüfekçi’nin Türkiye’nin pandemi koşulları altında 2020 yılında geirmış olduğu süreçleri ele aldığı “ok Yönlü Dış Politika Arayışında Türkiye: 2020” başlıklı çalışma ile başlamaktadır. Akabinde Hülya Kınık “Karabağ Savaşı ile Yeniden Dirilen Azerbaycan: 2020”; Vahit

Güntay “İç Sorunlar ve Çözüm Arayışları İçinde Bulgaristan: 2020”; Dilek Karadeniz Topal “Var Olma Mücadelesi İçinde Ermenistan: 2020”; Hasan Yılmaz “Batı ile Bütünleşme Sürecinde Gürcistan: 2020”; Selim Kurt “Doğu ile Batı Arasında Yönünü Arayan Moldova: 2020”; Eda Tutak “Pandemi ve Seçim Kıskaçında Romanya: 2020”; Yaşar Sarı “Bölgesel Mücadelenin Küresel Aktörü Rusya: 2020”; Adnan Seyaz “Reform Arayışının Gölgesinde Ukrayna: 2020”; Şeyma Kalyoncu “Müzmin Sorunlar Sarmalında Yunanistan: 2020” başlıklı makaleleriyle havza ülkelerini ele almaktadırlar.

İkinci bölümde ise havzanın dışındaki aktörlerin havza ülkelerine yaklaşımları ve politika oluşturma süreçleri Murat Ülgül’ün “Trump Giderken: Amerika Birleşik Devletleri’nin Karadeniz Politikası, 2020”; Pelin Çolak ve Ceren Hakyemez’in “NATO ve Geniş Karadeniz Havzası: 2020”; Müge Yüce’nin “Geniş Karadeniz Havzası’nda Çin’in Yeniden Konumlanma Stratejisi: 2020”; ve Fevzi Kırbaşoğlu ve Özgür Tüfekçi’nin “Avrupa Birliği’nin Geniş Karadeniz Havzası’na Yönelik Politikaları: 2020” başlıklı makaleleriyle incelenmektedir.

Son bölümde ise ilk iki bölümdeki makaleleri tamamlayıcı ve birleştirici olarak Rahman Dağ “Ukrayna ve Suriye Krizlerinin Kesişimi: Rusya ve Türkiye’nin Jeopolitik Mücadelesi”; İsmail Köse “Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz Havzası’nda Göç”; Bülent Şener “‘Kanal İstanbul’ Projesinin Montrö Boğazlar Rejimine Olası Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”; Anıl Çağlar Erkan ve Ayça Eminoğlu “Karadeniz Bölgesi Enerji Dinamikleri”; Nisa Erdem “Çevresel Sorunlar Bağlamında Karadeniz Havzasında Türkiye’nin Taraf Olduğu Uluslararası İş Birlikleri”; Ahmet Ateş “2020 Yılı Rus İstihbarat Faaliyetleri”; Büşra Yılmaz ve Murat Çemrek “Karadeniz ve Küreselleşme”; Bayram Güngör “Geniş Karadeniz Bölgesi’nde Entegrasyon Hareketleri ve Güç Mücadelesi: Jeoekonomik Bakış” makaleleriyle elinizdeki eserin tamamlanmasını sağlamışlardır.

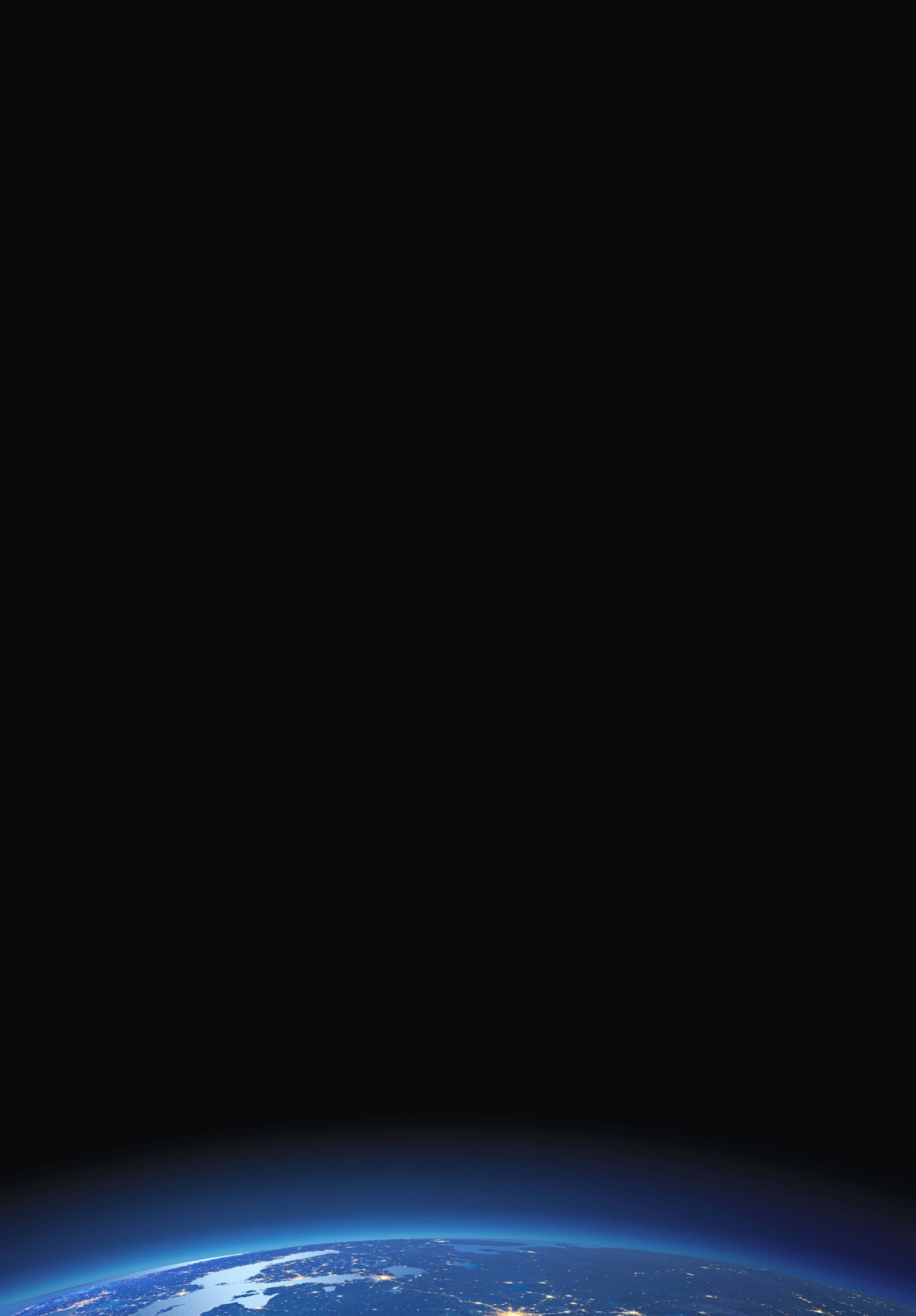
Yıllık mahiyetinde hazırlanan çalışmanın bu sayısının yayımlanması hususunda yazılarıyla katkıda bulunan değerli yazarlarımıza ve kitabımıza teveccüh gösteren saygıdeğer okurlarımıza teşekkür ederim.

DOÇ. DR. ÖZGÜR TÜFEKÇİ
KTÜ-SAM Müdürü
Trabzon - Nisan 2021

Geniş Karadeniz
Havzasında
Sınıraşan
Sorunlar

3. BÖLÜM

UKRAYNA VE SURİYE KRİZLERİNİN KESİŞİMİ: RUSYA VE TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK MÜCADELESİ

Rahman Dağ

[Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü]

Giriş: Uluslararası Düzenin Devinimi

Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) ve Sovyetler Birliği arasında geçen ideolojik karşıtlık askeri, ekonomik, sosyal ve siyasi mücadeleyi de beraberinde getirmiş ve dünya ülkeleri kendilerini yeni şartlara hazırlayıp, yeni oluşacak sistemde kendilerine en uygun yeri bulmak için mücadele etmişlerdir. Başka bir deyişle, 20.yy'ın son on yılı, Soğuk savaş sonrası dünya sisteminin denge bulma çabasıyla geçmiştir. ABD önderliğinde Batı bloğunun galibiyetiyle sonuçlanan Soğuk savaş sonrası dönem, Batının tüm bileşenlerinin dünya siyasetinde hâkim olmasının önünü açmış ve 1990'lar boyunca tüm ulusal ve uluslararası siyasetin belirleyicisi olmaya başlamıştır. Dolayısıyla ulusal ve uluslararası sorunların nasıl ve neye göre çözümleneceği konusunda Batının temsil ettiği yöntem ve hedefler baz alınmıştır. Soğuk savaş döneminin iki kutbundan birini oluşturan Batı, bu anlamda ekonomik olarak liberal/kapitalist ve serbest piyasaya dayalı, siyasi olarak liberal demokratik, kültürel olarak seküler çok kültürlü ve toplumsal olarak da açık ve katılımcı bir yapının temsilciğini yapmış ve potansiyel sorunlara yaklaşımı bu fikirler ve değerler üzerine inşa etmiştir. 1990'lardan önce her iki kutbun bahsi geçen alanlarda farklı temsiliyetleri ve karşıtlıkları üzerinden bir denge varken, Soğuk savaşın bitmesiyle beraber, Batı'nın askeri, siyasi, toplumsal, kültürel ve ekonomik yapıları da kendi alanlarında galip geldiği fikri kabul görmüştür.

Bu bağlamda 1990'ların uluslararası sorunlarına Batının müdahalesi sahip olduğu değerler doğrultusunda olmuş ve bu değerlerin korunması ve diğer ülkelerde uygulamaya koyulması da ulusal çıkarlarına uygun olduğu düşünülmüştür. Doğu Almanya'nın Batı Almanya ile birleşerek, bahsi geçen tüm alanlarda Batı Almanya'ya entegre olması bu galip gelme düşüncesinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, sosyalist ve kapalı bir ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi sisteme sahip olan Doğu Almanya, liberal ve açık bir ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi sisteme sahip olan Almanya'ya kendi yapısal özelliklerinden vazgeçerek birleşme sağlamıştır. Galip gelme düşüncesinin uygulamaları Almanya'nın birleşmesi ile sınırlı kalmamış, 20. yy'ın son on yılında, Birinci Körfez Savaşı, Kosova, Bosna ve Ruanda krizlerinde de etkin bir rol oynamıştır. Bu uluslararası sorunların çözülmesi konusunda, tek kutuplu dünya vizyonu ile müdahale eden Amerika ve Batı Avrupa devletleri sorunların çözüm yöntemi ve çözüm sonrası kurulacak nihai siyasi, ekonomik ve sosyal yapılar hakkında söz sahibi olmuşlardır. Bu durum, Soğuk Savaş sonrası dönemde sağlandığı düşünülen küresel güç dengesinin Amerika'nın liderliğini üstlendiği tek kutuplu bir sisteme geçişin emareleri arasında değerlendirilmiştir.

1990'lar boyunca Batı'nın her müdahalesinde kullanmış olduğu yöntem ve araçlar, ulusal çıkarlar veya beklentiler üzerine kurulu uluslararası sistem için bir meşruluk kaynağı haline gelmiştir. Bu yöntemlerden en dikkat çekenini barış gücü oluşturmak ve uluslararası kuruluşların çatısı altında faaliyet göstermektir (Neack, 1995). Bu dönemde, Birinci Körfez Savaşı, Ruanda, Kosova ve Bosna müdahalelerinde, Birleşmiş Milletler ve ilgili birimleri (kalkınma yardımları, barış gücü, silahsızlandırma vb.) hem meşruluk hem de çok taraflılık için zemin hazırlamıştır. Aynı dönemde oluşturulan en etkili uluslararası müdahale söylemi ise insani müdahale kavramıdır. Devletlerin kendi toprakları üzerindeki egemenlik

haklarının ihlali anlamına gelecek olan bu kavram, insan ve insani değerleri baz alarak devlet yönetimlerine müdahale hakkını uluslararası kurumlarla mümkün hale getirmiştir (Weiss, 2016).

21. yy'ın uluslararası siyaset açısından dönüm noktası ise 11 Eylül terör saldırısıdır. Amerika'nın bu terör saldırısına karşı geliştirdiği politika önleyici müdahale kavramıyla açıklanmış ve dönemin ABD Başkanı George Bush, teröre karşı ya bizimlesiniz ya da bize karşısınız ifadesiyle sert ve müdahaleci bir dış politikanın ip uçlarını vermiştir (Ikenberry, 2004). Sonrasında Irak ve Afganistan müdahaleleri askeri gücün baskın olduğu tek kutuplu bir dünya düzeni tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Amerikan müdahalelerinin askeri başarısı kısa sürede açıklanmasına rağmen müdahale sonrası yıllarda hem Irak hem de Afganistan'ın yeniden inşası ABD'nin ekonomik, siyasi ve sosyal sorunların çözülmesi konusunda başarısızlığı ile sonuçlanmıştır (Bailey ve Immerman, 2015). Aynı zamanda, tek kutuplu dünyada küresel polis gücü olarak görülmeye başlanan ABD'nin askeri, siyasi ve sosyal müdahalelerinin ekonomik ve siyasi açıdan sürdürülebilir olmadığı fikri tartışmaya açılmıştır. Tek taraflı uluslararası siyasete diğer ülkeler, özellikle Batı bloğu temsilcileri, tarafından ekonomik ve siyasi desteğin istenilen düzeyde verilmemesi de bu tartışmaları küresel siyaset açısından anlamlı hale getirmiştir (Fettweis, 2017).

1990'larda başlayan ve dünya siyaseti açısından etkinliğini arttırarak devam ettiren bir diğer küresel sorun, devrimler veya sosyal hareketler olmuştur. Sovyetler Birliği liderliğindeki Doğu bloğunda yer alan ülkelerin (Doğu Avrupa, Kafkaslar ve Orta Doğu) Soğuk Savaş sonrası kendilerine ait siyasi ve ekonomik sistem kurma çabaları, yukarıda bahsi geçen hâkim fikirler üzerinden devam etmiştir. Bir başka deyişle, Soğuk savaş döneminde uydu devletler olarak pozisyon alan veya üçüncü dünya ülkeleri, ulusal sınırları içerisinde kendi soğuk savaşlarını ideolojik olarak yaşamaya başlamışlardır. Bu

yüzden Doğu Almanya'nın Batı Almanya ile birleşmesinden itibaren, tüm dünya ülkeleri kendilerini nerede ve nasıl konumlandıracakları konusunda kendi içerlerinde siyasi, ekonomik ve sosyal mücadelelere sahne olmuşlardır (Sarotte, 2014; Öniş, 1995).

Sovyet-sonrası yeni kurulan ülkeler, Latin Amerika, Afrika, Ortadoğu ve Uzak doğu ülkeleri bu dönüşümü iç karışıklıklar, devrimler, iç savaş, darbeler veya sosyal hareketler olarak yaşamaktadırlar. Söz konusu ulusal devinimler, büyük veya süper güçlerin ulusal çıkarları veya değerleri doğrultusunda müdahalelerine zemin oluşturmaktadır. Bu müdahalelerin meşruiyetini sağlayan kavramsal çerçeve, soğuk savaş sonrasında ortaya çıkan insani müdahale, diktatörlük veya otokrasileri demokratik rejimler ile değiştirmek, teröre destek verenleri ve küresel ve bölgesel düzeyde istikrarsızlık oluşturan devletleri cezalandırmak gibi sebeplere dayandırılmaktadır. Sırpların Bosnalı Müslümanlara uyguladığı insanlık dışı muamele insani müdahale kavramını ortaya çıkarmıştır, Ruanda'da toplu öldürme olayları, insan hakları merkezli olmak üzere katliamları önlemek amacıyla uluslararası toplumun müdahale etmesine zemin hazırlamıştır. Latin Amerika ve Ortadoğu'da diktatörlerin veya teröre destek veren ülkelerin rejimlerinin değişmesi için hem askeri müdahalenin yolu açılmış hem de ekonomik ve siyasi yaptırımlarla yönetimlerin cezalandırılması yöntemleri ön plana çıkmıştır. Latin Amerika'da sosyalist diktatörlere karşı sivil ve askeri muhalefeti destekleme yöntemleri de uluslararası siyasetin müdahale yöntemlerine çeşitlilik kazandırmıştır.

Soğuk savaş sonrası uluslararası sistemin kendini yeniden inşa etme sürecinde tek kutupluluk denemesi ABD tarafından uygulamaya konulmuş fakat tek kutuplu uluslararası sistem yerleşik hale gelmeden 21. yy'dan itibaren çok kutupluluğa geçişi gösteren küresel bir dinamik hala yaşanmaktadır. Çok kutuplu bir küresel sistemin yerleşik hale gelip temayüllerinin ve kurallarının oturduğunu iddia etmek için erken olabilir.

Ancak her uluslararası sorunun taraflarına bakıldığında, tek kutuplu bir sisteme karşı direncini arttıran bölgesel ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren bölgesel ve büyük güçlerin varlığı artık tartışılmaz bir uluslararası ilişkiler gerçeğidir. ABD'nin hala dünyanın en büyük gücü olduğu ve uluslararası sorunlara karşı geliştirdiği politikaların büyük önem arz etmesi ile beraber ABD'nin politikalarına karşı tavır alan büyük güçler ve Soğuk savaş dönemindeki gibi Batı'nın veya SSCB'nin bölgesel düzeyde vekil-devleti (Proxy or Satellite States) olmayı reddeden devletler kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye başlamışlardır. Bu şartlar altında devam eden güç siyaseti, direk bir karşıtlık olarak değil uluslararası sorunlara ve çözümlerine Amerika'dan farklı yaklaşmakla gerçekleşmektedir (Tudoroiu, 2015).

Arap Baharı ve sonrasındaki siyasi ve askeri gelişmeler yukarıda bahsi geçen 21. yy güç siyaseti için en önemli örneklerden bir tanesidir. Daha özeldense, hala askeri ve siyasi bir çözüm bulunamayan Suriye Krizi, dünya siyasetini kendi çıkarları doğrultusunda dizayn etmek isteyen bölgesel ve büyük güçler için bir mücadele alanı olarak varlığını sürdürmektedir. Diğer yandan, Ukrayna Krizi de Soğuk savaş döneminden sonra Batı ve Doğu blokları arasında etkin bir mücadelenin yaşandığı bir alan olarak görülebilir. Bu iki krizin çok önemli tarafları ABD, Avrupa Birliği, Rusya, Çin, Türkiye ve diğer Avrasya ve Arap ülkeleri olarak sıralanabilir. Her iki krizde mevcut güç siyaseti aktörlerinden olan Türkiye ve Rusya soruna bakışlarını varlıksal bir tehdit olarak görmektedir. Türkiye için Suriye Krizi büyük güç statüsünün tescillenmesine sebep olabilecek bir meydan okumayı temsil ederken (Demirtas-Bagdonas, 2014: 140), Ukrayna Krizi sınır-aşırı politika belirleme gücünün sınırıldığı bir alan olarak görülmektedir. Etkin rolüne bakıldığında, Suriye Krizi, Rusya için, Sovyet etki alanının dışında yeniden var olma mücadelesini temsil ederken, Ukrayna Krizi ise, Sovyet-etki alanının aleyhine daralmasının en kritik noktasını ifade etmektedir. Her iki ülke

kendi çıkarları doğrultusunda uluslararası politika belirleyip uygulamaya çalışırken, uluslararası sorunların tanımlanması ve çözüm yöntemleri konusunda kendi aralarında ve de diğer büyük güçlerle (ABD, Avrupa Birliği ve hatta Çin) farklılaştıkları ve benzeştikleri görülmektedir. Bu çalışma Rusya ve Türkiye'nin bölgesel ve küresel düzeyde Suriye ve Ukrayna Krizlerine nasıl yaklaştıklarına, politikalarına ve çözüm önerilerine odaklanarak, bu iki krizin Rusya ve Türkiye için jeopolitik önemlerini ortaya koymaya çalışacaktır.

Makalenin devamı Suriye ve Ukrayna Krizlerinin çıkış sebeplerinin ve kapsamının neler olduğunu gözler önüne serecek bir bölüm ile devam edecektir. Daha sonra, Rusya ve Türkiye'nin bu söz konusu krizlere nasıl yaklaştıkları ve yaklaşımlarını neye dayandırdıkları hem iç hem de dış siyasetleri açısından ele alınacaktır. Genel bir değerlendirmenin yer aldığı sonuç bölümü ile tamamlanacaktır.

Suriye ve Ukrayna Krizleri

Bir devlette yaşanan siyasi ve sosyal çalkantılar o ülkenin iç sorunları olarak değerlendirilmesine rağmen bu durum söz konusu olan devleti bölgesel veya büyük güçlerin ulusal çıkarları doğrultusunda müdahalelerine açık hale getirmektedir. O devletin mevcut rejimi veya yönetimi ile iyi ilişkilere sahip olan küresel güçler ilgili devlet üzerindeki etki alanını kaybetmemek için siyasi ve gerekirse askeri destek vererek aralarındaki ilişkiyi korumaya yönelik politika geliştirmektedir. Aynı zamanda, o devletin rejiminden veya yönetiminden rahatsız olan küresel veya bölgesel güçler de rejim veya yönetim değişikliği için alternatif siyasi veya askeri gruplara destek vermektedirler. Dolayısıyla, yerleşmiş bir siyasi yapıya sahip olmayan devletle kendi içlerinde yaşadıkları siyasi devinimlerden dolayı diğer güçlerin müdahalesine açık hale gelmektedirler. Böyle bir müdahale kapısının açık hale gelmesinde sadece rejim veya yönetimin karşısında olan muhalif gruplar iktidara gelmek için dış güçlerin siyasi ve

askeri desteklerini aleni bir şekilde talep etmektedirler. İktidara gelmek isteyen ulusal güçlerin talepleri ve kendi destekledikleri ulusal grubun iktidara gelip o devlet üzerinden etkinlik kazanmak isteyen bölgesel veya büyük güçlerin sayısının artması, sorunun çözümünü daha zor hale getirmektedir. Çözülemeyen sorunlar ise süreklilik kazanıp ulusal, bölgesel ve uluslararası istikrarsızlığa sebep olmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, ulusal düzeyde muhalif gruplar ve bölgesel/büyük güçlerin çıkarlarını korumak için geliştirdiği politikaların zıtlaşması uzlaşmazlığı da beraberinde getirmektedir.

Suriye

Arap Baharı olarak bilinen sosyal hareketlilikler, uzun yıllar iktidarda olan diktatörlere ve otoriter rejimlere karşı halkın isyanının bir sonucu olarak patlak vermiştir. Bu sosyal devinimler meydan hareketlerine dönüşüp Arap ülkelerinin her yanına dağılmaya başladığında siyasi iktidarın istifası veya devlet başkanlarının ülkeden ayrılmasıyla yeni bir yönetimin kurulmasına sebep olmuşlardır. Tek bir diktatöre veya rejime karşı bütünleşen muhalif kesimler, yeni bir sistem kurulmanın yolu açıldığında ise kendi aralarındaki farklılaşmalardan dolayı yeni bir istikrarsızlığa meydan vermişler ve neredeyse her bir farklı siyasi grubun bölgesel ve küresel düzeyde destekçileri ortaya çıkmıştır. Buradan anlaşılacağı gibi, sosyal hareketler sonrası kurulacak yeni yönetimlerin hangi grup tarafından kurulacağı, yani iktidara hangi grubun geleceği, sorunun süreklilik kazanmasında büyük bir etkiye sahiptir. Tunus'ta başlayan sosyal isyan, Libya, Mısır ve Yemen'de diktatörlerin görevden el çektilmesine sebep olmuştur. Tunus göreceli olarak bu değişimi daha iyi yönetmesine rağmen, siyaseten kırılganlığı devam etmektedir. Fakat, Libya ve Suriye'de iç savaş devam ederken, Mısır'da Arap Baharı sonrası seçimle iktidara gelen Muhammed Mursi karşı bir askeri darbe ile görevden alınmıştır.

Suriye özelinde bakıldığında ise, Hafız Esad'ın Baas Partisi liderliğini bir darbe ile ele geçirmesiyle başlayan baskı rejimi, ülkedeki rahatsızlığı yıllarca yoğunlaşan bir dinamit haline getirmiştir. Alevi mezhebinin resmi kadrolar için bir şart olarak uygulamaya konulması Sünni çoğunluk tarafından tepki ile karşılanmış ve Kürt kimliğinin reddedilmesi ile Arap milliyetçiliği karşısında etnik bir muhalif grup inşa edilmiştir. Muhalif olan Arap Sünnilerin ve etnik Kürtlerin kendi içlerindeki farklılıklar ise kümülatif olarak muhalefet ortak paydasında buluşmalarına sebep olsa da Esad sonrası iktidardan pay alma mücadelesini iyice derinleştirmiştir (Lund, 2019). Özellikle, Beşşar Esad'ın ve Baas Rejiminin muhalif silahlı gruplar karşısında zayıfladığı dönemlerde muhalefetin kendi içerisindeki fikri ayrılıklar Esad sonrası dönem için yeni çatışmaların emaresi olarak görülmüştür. Uygulamadan da görüleceği gibi, dini referanslarla muhalefette bulunan silahlı yapılanmalar arasındaki güç mücadelesi İŞİD gibi bir terörist örgütün palazlanmasına ve bir dönem Suriye'nin önemli bir kısmını kontrol etmesine sebep olmuştur. Diğer taraftan, KDP ve PKK'nın Suriye uzantıları da kendi içlerinde siyasi ve silahlı mücadeleye girip alan kapmaya çalışmışlardır. Her iki ana muhalif damarın kendi içlerindeki mücadelesi, Hafız Esad'a karşı yürütülen siyasi ve silahlı mücadeleyi sekteye uğratmış ve Esad'ın liderliğini yaptığı Baas rejiminin toparlanarak iktidarını sürdürmesine sebep olmuştur. An itibariyle, 2011 yılında başlayan halk ayaklanması üç farklı grubun etkin olduğu bir çözümsüzlük hali ile devam etmektedir. Bunlar, Şam çevresi ve Güney Suriye'yi kontrol altında tutan Esad rejimi, Kuzey Suriye'de konuşlanmış PYD/YPG (PKK'nın Suriye kolu)'nin temelini oluşturduğu Suriye Demokratik Güçleri ve Kuzey Batı Suriye'nin sınırlı bir bölgesinde varlığını sürdürmeye çalışan Özgür Suriye Ordusudur (Lund, 2019). Hâkimiyet alanlarını korumaya çalışan bu üç gruptan ilkinin Rusya ve İran, ikincisini Amerika ve Avrupa ülkeleri ve sonuncusunu ise Türkiye ve Katar desteklemektedir.

Ukrayna

Sovyetlerin dağılmasıyla beraber bağımsızlığını kazanan Ukrayna, Sovyet mirası iddiasıyla ortaya çıkan Rusya ve Avrupa'nın arasında kalmıştır. Ukrayna krizinin en genel ve önemli sebebi, ülkenin geleceğini şekillendirecek olan temel fikirlerin neler olacağı konusunda ülke içerisindeki mücadeledir. Bir taraftan Rusya'ya yakın bir iş birliği isteyen kesim ile diğer taraftan Batı'ya siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik entegrasyonu savunan siyasi görüşler arasındaki sert kutuplaşmaları beraberinde getirmiştir. Rusya'nın ve Orta Asya enerji kaynaklarının Avrupa'ya aktarılması konusunda jeo-stratejik bir öneme sahip olan Ukrayna hem Rusya ve hem Avrupa devletleri için büyük öneme sahiptir. Bu yüzden, her iki taraf Ukrayna yönetiminin kendilerine daha yakın olmasını kendileri açısından ulusal-çıkar sorunu haline getirmektedir. 20. yy'ın son yıllarında Doğu Avrupa ülkelerinin Batı Avrupa ülkelerine entegre olma çabası Ukrayna'da 21. yy'da etkin hale gelmiştir. 2004'te gerçekleşen turuncu devrim ile insanlar sokakları doldurmuş ve Batı yanlısı Viktor Yushchenko ve Rusya yanlısı Viktor Yanukovych arasında 2004 başkanlık seçimi sıradan bir seçim olmaktan çıkmış ve Turuncu devrim olarak bilinen sosyal bir devrimine sebep olmuştur. 21 Kasım 2004'te gerçekleşen seçimi, Ulusal Seçim Komisyonun kesin olmayan sonuçlarına göre, Moskova yanlısı Yanukovych'in kazandığı ilan edilince sokaklar seçim sonuçlarını protesto eden göstericilerle dolmuştur. Hem içeriden hem de dışarıdan seçimlere müdahale edildiği yönündeki sert eleştiriler sonrasında, Ukrayna Yüksek Mahkemesi seçimlerin yenilenmesine karar vermiş ve 26 Aralık 2004'te yapılan seçimde Batı yanlısı Yushchenko başkanlık seçimini kazanmıştır (Kuzio, 2005). Ukrayna siyaseten Moskova yanlısı ve Rusça konuşan bir sosyal ve siyasi blok ile Batı yanlısı olan Ukrayna milliyetçisi blok arasında kalmıştır (Arel, 2018).

Aynı zamanda, Suriye'deki şartlara benzer bir şekilde, blokların kendi aralarındaki çekişmeler siyasi istikrarsızlığı arttırıcı bir

etki yaratmıştır. Özellikle Batı yanlısı Yushcenko ve Tymoshenko arasındaki yönetim tarzı krizi Turuncu devrim sonrası dönemde Ukrayna'nın sağlam bir iç ve dış politika geliştirmesini engellemiştir. Turuncu devrimin yarattığı sosyal ambiyans Batı yanlısı koalisyon hükümetlerinin kurulamamasıyla gücünü kaybetmiştir. Aynı grup içerisindeki önemli siyasi figürlerin kişisel düşmanlıkları siyaseten uyuşmazlığa sebep olmuştur (Labbare, 2010: 39). Diğer taraftan, Moskova yanlısı bazı siyasi grupların Ukrayna'nın bağımsızlığını zedeleyecek kadar Rusya yanlısı olması, Rus oligarkların Ukrayna siyaseti ve ekonomisinde güçlü olmaları da Moskova yanlılarının kendi aralarındaki iktidar mücadelesini körükleyen bir etken olarak hala varlığını sürdürmektedir. Bu şartlar altında aynı Suriye krizinde olduğu gibi büyük güçler kendilerinin çıkarları doğrultusunda finansal, siyasi ve hatta gerekirse askerî açıdan destekleyecekleri yerel gruplar bulmakta zorlanmamışlardır.

2013 yılının sonu ve 2014 yılında, Yanukovych önderliğindeki Ukrayna yönetiminin Avrupa Ortaklık Anlaşmasını imzalamak istememesi, Batı yanlısı gruplar tarafından demokratik reformların gerilemesi ve Moskova yanlılarının siyasi güçlerinin artması olarak değerlendirilmiş ve sonuç olarak meydanlar Batı yanlısı gruplar tarafından doldurularak hükümetin düşmesi ve yerine Batı yanlısı hükümetlerin gelmesi sağlanmıştır. Fakat bu siyasi dönüşüm, meydan hareketlerinin silahlı çatışmaya dönmesiyle başarılmıştır. Batı yanlıları ile Rusya yanlısı gruplar arasında çıkan silahlı çatışmalar sonucunda, Rusya Kırım'ı ilhak etmiş ve aynı zamanda Rus nüfusunun ve etkisinin hâkim olduğu yerlerde ise (Donetsk ve Lugansk) tek taraflı özerklik ilanı gerçekleştirilmiştir. Bu şartlar altında, Ukrayna hükümeti Batı yanlısı bir politika izlemeye devam etmekte, Rusya Kırım'ın ilhakından vazgeçmemekte ve AB ve Amerika da Kırım'ı ilhakından dolayı Rusya'ya yaptırım uygulamaktadır. Türkiye ise Kırım'ın Rusya tarafından ilhakını

tanımamakta (Rüma ve Çelikpala, 2019:75) ve Ukrayna hükümeti ile iyi ilişkilerini geliştirmeye devam etmektedir.

Türkiye ve Rusya'nın Dış Politika Ontolojisi

Türkiye-Rusya için sırasıyla Suriye ve Ukrayna krizleri bölgesel etkinliklerini arttırma açısından büyük öneme sahiptir. Bölgesel veya büyük güç olma niyetlerini uyguladıkları dış politikalarla açık bir şekilde göstermektedirler. Bu niyetlerini sırasıyla Suriye ve Ukrayna krizlerine yaklaşımlarında görmek mümkündür. Geo-politik vizyonlarında bu krizlerin yaşandığı coğrafya kilit bir role sahiptir. Türkiye ve Rusya her iki krizde farklı taraflarda yer almalarına rağmen iş birliği alanlarını da genişletmekten geri durmamaktadırlar. Rusya, Türkiye'nin tüm Esad ve Baas Partisi karşıtı açıklamalarına rağmen Suriye Krizinde Türkiye ile iş birliğinden vazgeçmemektedir. Diğer yandan, Türkiye'nin Kırım ilhakını tanımayıp uluslararası hukuka aykırı olduğunu dış politika söylemlerinde dile getirmesine rağmen, Rusya Türkiye ile ekonomik, siyasi ve askeri ilişkilerini devam ettirmektedir. Bu durum literatürdeki karşılığı, bölümlendirme/sınıflandırma anlamına gelen "compartmentalization" kavramı ile açıklanmaktadır (Tüfekçi, 2017a; Rüma ve Çelikpala, 2019). Her ne kadar Suriye'nin Türkiye uçağını düşürmesi ve sonrasında Türkiye'nin Rus savaş uçağını düşürmesi sonrasında kısa süreli bir kesinti tecrübesi olsa da tüm farklılıklara rağmen Türk-Rus ilişkilerinin sorunsuz olarak devam ettiğini iddia edebiliriz (Kınık ve Tüfekçi, 2018).

Durumun daha iyi anlaşılması için her iki ülkenin bölgesel ve küresel siyasette kendilerine biçtikleri rollerin neler olduğunu ve bu rollerin yer yer çatışmasına rağmen belirli alanlarda neden ortak hareket etmeye devam ettiklerini açıklamak gerekmektedir. Rusya'nın bölgesel ve küresel vizyonundan başlanması gerekirse, Sovyet dönemindeki sınırları kendi etki alanı olarak tanımladığını ve bu alanlarda ayrıcalıklı bir pozisyona sahip olduğunu iddia etmektedir. Söz konusu etki

alanında yer alan devletlerin Batıya entegre olmak istemelerini kabul etmeyen ve engelleyememesi halinde ise askeri müdahale uygulamaya varacak kadar ileri gidebilmektedir.

SSCB sonrası bağımsızlığını kazanan Doğu Avrupa ülkelerinin, Avrupa Birliği ve NATO üyeliği için istekli olması bu ülkelerin birer birer Batı Avrupa'nın siyasi, kültürel ve ekonomik yapılarına entegre olmalarına sebep olmuştur. Bu süreçte Sovyet varisi Rusya'nın yaşanan gelişmeleri uzaktan izlemesinin sebebi yeterli güce sahip olmamasıdır (Larrabee, 2010). 2000'lerden sonra Vladimir Putin önderliğinde toparlanan Rusya, Ukrayna, Gürcistan, Moldova ve Belarus gibi ülkelerin kendi etki alanından çıkmasına göz yummayacağını ortaya koymuştur. Gürcistan ve Ukrayna'nın AB ve NATO'ya yakın durmaları ise Rusya için yeniden tehdit olarak algılanmıştır. Özellikle Ukrayna ve Gürcistan'ın olası NATO üyelikleri Rusya'nın çevrenmesi olarak değerlendirilmiştir (Larrabee, 2010: 36). Bu konudaki tehdit algısı, Rusya'yı ilgili ülkelerin yönetimlerini kontrol edemeyeceğini anladığında askeri müdahale seçeneğini kullanmasına sebep olmuştur. Bu yüzden, Rusya, Gürcistan'a müdahale ederek, Güney Osetya ve Abhazya'yı kontrol etmiş ve Sovyet sonrası Orta Asya ülkeleri ile iki ve çok taraflı anlaşmalar yaparak kendi etki alanı olarak gördüğü coğrafyada Amerika başta olmak üzere diğer büyük güçlerin varlık göstermesini engellemeye çalışmıştır. Bu minvalde, Malyarenko ve Wolff tarafından kaleme alınan makale, Rusya'nın Ukrayna krizine yaklaşımı açısından önemli bir perspektif sunmaktadır. Rusya'nın Ukrayna politikasının nihai amacını Rusya yanlısı ve istikrarlı bir yönetimin iktidarda kalmasını sağlamak olarak açıklamışlardır. Bunun mümkün olmaması halinde ise, Batı yanlısı bir Ukrayna'nın ortaya çıkması kaçınılmaz ise, Rusya'nın bu ülkeyi istikrarlı bir şekilde Batı'ya entegrasyonunu engellemek için istikrarsızlaştırarak etkisiz hale getirmeye çalıştığını iddia etmişlerdir (Malyarenko ve Wolff, 2018). Mevcut haliyle, azınlık sorunları, sınır sorunları

ve siyasi istikrasızlık yaşayan bir Ukrayna'nın hem AB üyeliği hem de NATO üyeliklerinin hayal olduğunu çok iyi bilinmektedir.

Rusya'nın özelde Ukrayna politikası ve genelde ise Sovyet-sonrası bağımsızlığını kazanan ülkelere bakış açısı, Rusya için kendi etkinlik alanının ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu coğrafyada diğer büyük güçlerin nüfusunun artmasının kendi ulusal çıkarlarını ve uluslararası sistemde büyük güç olma statüsünü zedelediğini düşünmektedir. Bu açıdan, Orta Asya'daki enerji kaynaklarının çıkarılması ve dünya piyasalarına sürülmesi konusunda bir tekel oluşturmaya çalışmaktadır. Diğer yandan, bu ülkelerin siyasi yapılanmalarının Batı'ya göre şekillendirmelerine karşı çıkararak gerek seçimlere dışarıdan müdahale ederek gerek siyasi ve askeri baskı kurarak ve gerekse de muhalif grupları kendi etrafında toplayarak bölgedeki siyasi gelişmelere sesiz kalmamaktadır. Sovyet sonrası bağımsızlığını kazanan ülkeler, Soğuk Savaş döneminde Sovyet etkisi altında olan ülkeler ve dahi diğer tüm uluslararası sorunlara kendi ulusal çıkarları ve büyük güç statüsüne göre politika geliştiren Rusya aynı zamanda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin daimi üyesi olarak veto hakkını kullanarak, Amerika ve diğer Avrupa ülkelerinin etkinlik alanını arttıracak çözümlerine de engel olabilmektedir. Alternatif olarak, kendisine has çözüm önerileri üreterek Batı dışı bir güç odağının olduğunu her zaman hatırlatmaktadır.

Ukrayna, Rusya hinterlandı için hayati bir öneme sahiptir. Avrupa ana karasına bağlantı sağlayan son kale olarak değerlendirilecek olan Ukrayna coğrafyasının Batı yanlısı bir yönetime sahip olması Rusya'nın Sovyet sonrası sınırlarına kapanması anlamına gelecektir. Aynı zamanda Rusya'nın Avrupa'ya enerji tedarikinin güzergahında yer alması Rusya'nın bölgesel ve küresel anlamda enerji politikalarının sürekliliği açısından jeo-stratejik bir öneme sahiptir. Diğer taraftan, Rusya'nın Kırım yarımadasında yer alan Karadeniz donanması

için askeri ve stratejik önemi de göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir (Terterov, Van Pool ve Nagornyy, 2010: 192). Jeostratejik açıdan bu kadar öneme sahip bir coğrafyadan Rusya'nın kolay kolay vazgeçmesi beklenemez. Bu durum, Rusya'nın Sovyet coğrafyası ve Sovyetler etkisinde bulunan diğer ülkeler üzerinde hiçbir tasarrufunun olmadığı anlamına gelecektir. Özellikle, Kafkasya, Belarus, Suriye, Libya sorunlarını Rusya'nın ulusal-çıkarlarının dışında düşünmesi beklenemez fakat Ukrayna sorununun, Batı Avrupa ve Rusya arasında tarihi güç mücadelesi bağlamında çok daha büyük öneme sahip olduğu iddia edilebilir.

Rusya'nın Suriye krizine bakışını makalenin temel argümanı bağlamında ele alırsak, Sovyetlerin uluslararası büyük güç statüsünün daha ağır bastığı görülmektedir. Ukrayna'da olduğu gibi AB ve Rusya arasında tampon bölge olmak, enerji hatlarının güzergahında yer almak (Terterov, Van Pool ve Nagornyy, 2010: 195) veya en önemli Deniz gücü filosuna ev sahipliği yapmak gibi özelliklere sahip değildir. Ancak, Sovyetlerin soğuk savaş döneminde Ortadoğu'daki son uydu devleti olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır (Blank, 2018). Suriye'nin Tarsus limanında yer alan Rus deniz üssü, Rusya'nın uluslararası gücünün bir göstergesi olarak değerlendirilse bile, Kırım'daki Rus donanması Rus anakarasını koruması açısından daha büyük bir öneme sahiptir. Bu çerçevede, Rusya'nın Suriye politikasını uluslararası sorunlarda söz sahibi olma ve böylece büyük güç olma statüsünün tasdiki olarak okumak gerekmektedir. Sadece etki alanını arttırma açısından değil, diğer büyük güçlerin etki alanını daraltma açısından da Rusya'nın Suriye politikası önemli bir fonksiyona sahiptir (Tudoroiu, 2015; Lund, 2019). Ancak, Suriye'ye nazaran, Ukrayna'nın Rus sınırlarına yakınlığından dolayı önem açısından Ukrayna'da Batı etkisini engelleme politikası ile karşılaştırılmaz.

Türkiye ise, soğuk savaş döneminde Batı bloğunun doğudaki sınırı olarak değerlendirilmiş ve Amerika ve Avrupa

devletlerinin dünya ve bölge politikalarına uyması beklenen bir pozisyona sahipti. 2000'lerden sonra, tarihi mirasına dayanarak kendi bölgesindeki tüm ülkelerle bağ kurmaya çalışan ve bölge politikalarında belirleyici olmaya çalışan bir Türkiye'den bahsetmek mümkündür (Terterov, Van Pool ve Nagornyy, 2010: 197; Tufekci, 2017b). Bir başka deyişle, Türkiye, Batının bölgedeki politika uygulayıcısı olmaktan bölgede ve dünyada politika belirleyen bir ülke olma mücadelesi içine girmiştir. Komşularla Sıfır Sorun (Aras ve Fidan, 2009), Kazan-Kazan, Bölgenin kendi dinamikleri gibi söylem ve politikalar ile kendisini çevreleyen Balkanlar, Kafkaslar, Ortadoğu, Basra Körfezi, İran Nükleer sorunu (Aras ve Karakaya Polat, 2008:507), Kuzey Afrika gibi bölgelerde veya sorunlar üzerinde etkinliğini arttırmaya çalışmaktadır (D'Alema, 2017). Adı geçen her bölge ile tarihi bağlarını, dini ve etnik bağlarını kullanarak ekonomik ve siyasi ilişkilerini derinleştirmeye çalışmaktadır. En geniş anlamda medeniyet kavramını kullanıp siyasal sınırları etkinleştirerek ekonomik, siyasi, kültürel ve toplumsal bağları siyaseten kullanmaktadır (Dağ, 2016). Geniş çerçevede kendisini yeniden tanımlayan bir Türkiye, dış politikasını da yeniden tanımlamış, dört tarafı düşmanlarla çevrili bir ülke fikrinden, dört tarafı potansiyel iyi ilişkilerle dolu bir Türkiye tanımlaması yapılmıştır. Türkiye bahsi geçen tüm çevre bölgelerde ara-bulucu rolüne bürünerek kendi coğrafyasında söz sahibi olmaya çalışmış ve her ne kadar tamamen başarılı olduğu iddia edilemese de etkin bir güç olma noktasında ilerleme kaydetmiştir (Taşpınar, 2012).

Yeni dış politikasının temelini ve varlıksal zeminini oluşturan tarihi ve kültüre mirasını yeniden canlandırmaya çalışan Türkiye, Kafkaslar'da etnik kimliğini, Balkanlar'da dini kimliğini, Arap dünyasında Müslüman demokrasi etkileşimini ve Kuzey Afrika'da Osmanlı mirasını kullanarak etki alanını genişletmeye çalışmaktadır. Suriye' krizinde demokratik reformlar için Beşşar Esad'ı ikna etme çabasına girişmesi hem Osmanlı mirasını hem dini ve tarihi bağları hem de Müslüman-

demokrasi olma özelliğine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Reform taleplerinin karşılık bulmaması ve Baas yönetiminin göstericiler üzerine ateş açmasıyla protestolar silahlı direnişe evrilmiş ve bunun üzerine Esad yönetimini doğrudan karşısına alan Türkiye tüm muhalif gruplara destek vererek, Esad sonrası Suriye üzerinde etkinlik kazanmak istemiştir. Muhalefete vermiş olduğu destekten ve kısa zamanda Esad rejiminin yıkılacağına olan inançtan dolayı, Türkiye baskı altındaki Suriye halkına açık kapı politikası uygulamış ve bu politikasını tarihi sorumluluk olarak değerlendirmiştir. Böylece düzensiz göçmen sorunu Türkiye için büyük bir sorun haline gelmiştir. Suriye'nin Türkiye ile uzun bir sınıra sahip olması ve kriz öncesi Suriye'nin Türkiye için Arap dünyasına açılan kapısı olarak görülmesi, Suriye krizini Türkiye dış politikasında çok önemli hale getirmiştir. Yıllarca kendi sınırları içerisinde mücadele ettiği PKK terör örgütünün Suriye kolu olan PYD/YPG'nin Kuzey Suriye'de de facto bir yönetim kurması ise Suriye krizinin hayati önemini arttıran bir etken olmuştur (Dag, 2018; Rüma ve Çelikpala, 2019: 77; D'Alema, 2017). PKK'nın Suriye'deki güç boşluğundan faydalanması ve Türkiye'ye karşı yaptığı terör saldırılarını oradan güvenli bir şekilde koordine etmesi Türkiye'nin Suriye krizine yaklaşımını derinden etkilemiştir.

Suriye krizini Türkiye dış politikası açısından çok önemli kılan bir diğer nokta, Türkiye'nin bölgesel ve küresel aktör olarak uluslararası sorunlarda söz sahibi olma çabasının uygulama alanı olarak değerlendirilmesidir. Bir başka deyişle, Suriye krizi, 2000'li yıllarda inşa edilen edilgen değil etken olma politikalarının sahada karşılığının olup olmadığının ve bu söylemleri sürdürülebilir bir şekilde uygulayacak gücünün olup olmadığının deneme tahtasıdır. Hem kendi ulusal çıkarlarını korumak hem de bölgesel sorunların dışında kalmamak için Suriye krizinin çözümü veya çözümsüzlüğü için tüm siyasi ve askeri manevraların içinde var olmaya çalışmıştır.

Türkiye'nin Ukrayna krizine bakış açısı ise, her ne kadar Suriye krizi kadar hayati öneme sahip olmasa da Kırım Türklerinin haklarını korumak ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini savunma doktrinlerine dayanmaktadır. Ukrayna'daki sosyal hareketlere ve devrimlere siyasal destek sunan Türkiye, Ukrayna ile askeri iş birliğine girerek Karadeniz'deki etkinliğini arttırmak istemektedir. Bu dış politikanın temelini ise, Kırım Hanlığı ile Osmanlı dönemine dayanan tarihi bağlarına ve ortak etnik kimliğe sahip olma söylemlerine dayandırmaktadır (Terterov, Van Pool ve Nagornyy, 2010: 199).

Rusya ve Türkiye'nin Suriye ve Ukrayna Krizlerinde Dış Politika Kesişmesi ve İş Birliği

Arap Baharı ve Sovyet sonrası bağımsızlığını kazanan ülkelerdeki devrimler, birer birer yıkılan diktatör rejimler altında yaşayan halka ve muhtemel muhalif gruplara iktidar için uygun siyasi ve sosyal zemini sağlamıştır. Tüm devrimlerde olduğu gibi, taleplerin içeriği devrimler sonrası kurulacak olan yönetim şeklinin, ekonomik, sosyal ve siyasal yapısının ip uçlarını vermektedir. 21. yy'da insan hakları, özgürlük, serbest piyasa ekonomisi, demokrasi gibi kavramların küresel anlamda hâkim fikirler olması neredeyse tüm muhalif gruplar tarafından ya desteklenmiş ya da farklı versiyonlarının uygulanması için çalışma yürütülmüştür. Bu bağlamda, Müslüman, demokrat ve AB aday ülkesi kimlikleriyle örneklik sunan Türkiye model ülke olarak gösterilmekte ve Batı değerleri ile barışık bir duruş sergilemekteydi. Diğer tarafında Rusya'nın baskıcı, otoriter ve sosyalist demokrasi gibi değerlerin temsilcisi gibi görülmesi, muhalifler tarafından değil mevcut iktidarlarını devam ettirmek isteyen gruplar tarafından örnek olarak gösterilmiştir. Dolayısıyla yeni bölgesel dinamikler Türkiye'nin etki alanını arttırmak için büyük fırsat sunmuş ve Rusya için ise, Sovyet dönemindeki etki alanını yeniden elde etmek için fırsat sunmuştur. Türkiye'nin hem Suriye krizinde hem de Ukrayna krizinde Batı değerlerini kullanarak isyan eden halkların

tarafında dururken, Rusya ise hâkim baskıcı rejimlerin tarafında yer almıştır.

Türkiye ve Rusya'nın dış politikada izledikleri ontolojik stratejiler, mücadele için oldukları tüm coğrafyalarda birbirleri ile kesişmekte ve hatta çatışmaktadır (Tufekci, 2017a). Orta Asya, Orta Doğu, Balkanlar, Kafkaslar ve Karadeniz bölgesi dahil olmak üzere neredeyse tüm uluslararası sorunlarda rakip grupları destekleyerek karşı karşıya gelmektedirler (Babali, 2010). Aynı zamanda, enerji, siyasi çözüm kanalları, ikili ekonomik ilişkiler ve hatta siyasi çözüm kanallarında (Astana Süreci) ortak çalışma alanları üzerinde uzlaştıkları görülmektedir. Makalenin temel argümanı çerçevesinde, Rusya için Ukrayna krizi, hayati bir öneme sahipken, Suriye krizi daha ikincil seviyede durmaktadır. Türkiye için, Suriye krizi hayati bir öneme sahipken, Ukrayna krizi daha ikincil düzeydedir. Dikkat edilmesi halinde, her iki ülke, kendi çevresi ve bölgesinde etkin olmayı ulusal çıkarları açısından hayati derecede önemli görmektedir. Birbirlerini rakip olarak görmelerine rağmen, ortak faaliyet yürütebilmelerinin temel sebebi, daha güçlü olarak gördükleri Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinin bölgede etkinliklerini engellemek istemeleridir.

Ancak, Arap Baharı, devrimler sonrası yeni yönetimlerin kurulamaması, farklı siyasi grupların iktidar mücadelesine girmesiyle Arap kışına dönünce bölgesel ve küresel güçler için yeni bir mücadele alanı meydana gelmiştir. Avrupa devletleri ve Amerika'nın muhaliflere destek vermesine rağmen Esad sonrası Suriye için iktidar alternatiflerinden emin olamamaları Suriye krizine doğrudan müdahale etmelerini engellemiştir. Rusya ise, Libya örneğinde olduğu gibi kendisinin dışarda tutulmasını ve insani müdahale adı altında bir ülkenin egemenliğinin yok sayılmasını kendi çıkarlarına ve büyük güç olma statüsüne aykırı olarak değerlendirmiş ve bu yüzden Suriye rejimini eleştirmesine rağmen Esad'ın yönetimden el çektilmesine sıcak yaklaşmamıştır (Deyermond, 2016; Rûma ve Çelikpala, 2019: 68). Özellikle Mısır ve Libya örneklerinde

olduğu gibi, Rusya ve Türkiye, yeni oluşan Ortadoğu dengesi içerisinde dışarda tutulmaktan memnuniyetsizlik duymuştur.

Sonuç

Rusya ve Türkiye'nin birbirleri için hayati öneme sahip iki uluslararası sorunda birbirlerine tamamen zıt kutuplarda yer almaları, çatışma düzeyinin yüksek olduğu iki ilişkilere sahne olması gerekirken, genel çerçevede iyi ilişkilere sahip olması nasıl açıklanabilir? Bu soruya verilecek cevabın temeli uluslararası sisteme dayanmaktadır. Türkiye ve Rusya kendi aralarında etki-alanlarının kesiştiği birçok coğrafyada mücadele etmeye devam ederken, mevcut küresel güç sisteminde duydukları rahatsızlık birbirleri için doğrudan bir çatışmaya girmektense diğer büyük güçlere karşı hareket alanlarını genişletmek amacıyla siyasi ve askeri diyaloga devam etmektedirler. Her iki ülke tarihi etkinliklerini ve etki alanlarını yeniden canlandırmaya ve bu alanlar hinterlandında kalan tüm sorunların çözümünde söz sahibi olmaya ve pay almaya çalışmaktadırlar. Bu amaçları doğrultusunda tek kutuplu bir dünya sistemine karşı direndiklerini iddia etmek makul olacaktır.

İki kutuplu veya tek kutuplu dünya sisteminde Rusya ve Türkiye'nin sırasıyla Ukrayna ve Suriye krizlerine yaklaşımı ulusal çıkarları için elzem olan anlaşmazlıkları ortaya çıkarmıştır. Her iki ülkenin temel dış politika yaklaşımlarının çatışması, sıcak çatışma durumu dahil olmak üzere, büyük bir mücadele içinde olmalarına sebep olabileceksen, çok-kutuplu dünya sisteminde diğer bölgesel ve küresel güçlerin kendileri için hayati öneme sahip sorunlara müdahil olmalarını engellemek için ortak çalışmaktan vazgeçememektedirler. ABD'nin, AB'nin, Çin'in etki alanı mücadelesi içinde olduğu Ukrayna ve Suriye Krizlerinde, Rusya ve Türkiye etkin birer aktör olmak ve çözüm için karar-vericiler arasında yer almak için kendi aralarında ve diğer uluslararası büyük güçlerle mücadele içerisinde olmaya devam edeceklerdir. Bu durum,

çözumsuzlüğü sürekli hale getirme potansiyeline sahip olmakla beraber, Ukrayna ve Suriye krizleri dahil olmak üzere uluslararası tüm sorunlara çok taraflı anlaşmalarla kalıcı bir çözüm bulma potansiyelini de ortaya çıkarmaktadır.

Kaynakça

- Aras, B., & Fidan, H. (2009). Turkey and Eurasia: Frontiers of a new geographic imagination. *New Perspectives on Turkey*, 40(1), 193-215.
- Aras, B., & Karakaya Polat, R. (2008). From conflict to cooperation: Desecuritization of Turkey's relations with Syria and Iran. *Security Dialogue*, 39(5), 495-515.
- Arel, D. (2018). How Ukraine has become more Ukrainian. *Post-Soviet Affairs*, 34(2-3), 186-189.
- Babali, T. (2010). Regional energy equations and Turkish foreign policy: the Middle East and the CIS. *Insight Turkey*, 12(3), 147-168.
- Bagdonas, A. (2012). Russia's interests in the Syrian conflict: Power, prestige, and profit. *European Journal of Economic and Political Studies*, 5(2), 55-77.
- Bailey, B., & Immerman, R. H. (Eds.). (2015). *Understanding the US wars in Iraq and Afghanistan*. NYU Press.
- Blank, S. (2018). 2. The Foundations of Russian Policy in the Middle East. *RUSSIA IN THE*, 28.
- D'Alema, F. (2017). *The Evolution of Turkey's Syria Policy* (pp. 1-18). Istituto Affari Internazionali.
- Dağ, R. (2016). Dış Yardımların Sınırlarını Belirleyen Medeniyet Kavramının Bileşenleri. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 14(27), 41-57.
- Dag, R. (2018). The Spillover Effect of the Syrian Crisis on the Peace Process in Turkey. *Journal of Asian and African Studies*, 53(8), 1251-1270.
- Demirtas-Bagdonas, Ö. (2014). Reading Turkey's Foreign Policy on Syria: The AKP's Construction of a Great Power

- Identity and the Politics of Grandeur. *Turkish Studies*, 15(1), 139-155.
- Deyermond, R. (2016). The Uses of Sovereignty in Twenty-first Century Russian Foreign policy. *Europe-Asia Studies*, 68(6), 957-984.
- Fettweis, C. J. (2017). Unipolarity, Hegemony, and the New Peace. *Security Studies*, 26(3), 423-451.
- Ikenberry, G. J. (2004). The end of the neo-conservative moment. *Survival*, 46(1), 7-22.
- İnan, R., & Çelikpala, M. (2019). Russian and Turkish foreign policy activism in the Syrian theater. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 16(62), 65-84.
- Kınık, H., & Tüfekçi, Ö. (2018). Rising Powers and the Dynamics of Conflict and Cooperation within Eurasia. Ö. Tüfekçi, H. Tabak ve R. Dağ (Der.), *Politics of Conflict and Cooperation in Eurasia içinde (ss. 18-36)*. Newcastle Upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Kuzio, T. (2005). Russian Policy toward Ukraine during Elections. *Demokratizatsiya*, 13(4), 491-517.
- Larrabee, F. S. (2010). Russia, Ukraine, and Central Europe: the return of geopolitics. *Journal of international affairs*, 63(2), 33-52.
- Lund, A. (2019). From Cold War to Civil War: 75 Years of Russian-Syrian Relations. *The Swedish Institute of International Affairs*.
- Malyarenko, T., & Wolff, S. (2018). The logic of competitive influence-seeking: Russia, Ukraine, and the conflict in Donbas. *Post-Soviet Affairs*, 34(4), 191-212.
- Neack, L. (1995). UN peace-keeping: In the interest of community or self?. *Journal of Peace Research*, 32(2), 181-196.
- Öniş, Z. (1995). Turkey in the post-Cold War era: in search of identity. *Middle East Journal*, 49(1), 48-68.
- Sarotte, M. E. (2014). 1989: *The Struggle to Create Post-Cold War Europe-Updated Edition* (Vol. 147). Princeton University Press.

- Taşpınar, Ö. (2012). Turkey's strategic vision and Syria. *The Washington Quarterly*, 35(3), 127-140.
- Terterov, M., Van Pool, J., & Nagornyy, S. (2010). Russian geopolitical power in the Black and Caspian seas region: Implications for Turkey and the world. *Insight Turkey*, 12(3), 191-203.
- Tudoroiu, T. (2015). The reciprocal constitutive features of a Middle Eastern partnership: The Russian–Syrian bilateral relations. *Journal of Eurasian Studies*, 6(2), 143-152.
- Tüfekçi, Ö. (2017a). İşbirliği ve Kriz İnkileminde Türkiye-Rusya İlişkileri. içinde *AK Parti'nin 15 Yılı: Dış Politika*, Burhanettin Duran ve Kemal Inat, (eds.), Seta Yayınları: Ankara, 135-154.
- Tüfekçi, Ö. (2017b). Turkey: A Pivotal Exemplary State. içinde Ö. Tüfekçi, H. Tabak ve A. Chiriatti (Der.), *Domestic and Regional Uncertainties in the New Turkey*, Cambridge Scholars Publishing: Newcastle Upon Tyne, 125-143.
- Weiss, T. G. (2016). *Humanitarian Intervention*. John Wiley & Sons.